

PROBLÉMY S VYMEZOVÁNÍM ÚSES V CENTRU HL. M. PRAHY

Mgr. Martin FEJFAR

*Útvar rozvoje hlavního města Prahy, Kancelář územně plánovacích podkladů a dokumentací, oddělení podpory životního prostředí, Vyšehradská 57/2077, 128 00 Praha 2
fejfar@urm.praha.eu*

ABSTRAKT

Cílem příspěvku je ukázat problémy s vymezováním územního systému ekologické stability (ÚSES) v zastavěném území velkého města. Jako modelový příklad byla vybrána Praha jako největší a zároveň hlavní město České republiky. Centrální částí Prahy protéká řeka Vltava, nejdelší vodní tok v republice, která plní roli biokoridoru nadregionálního významu pro vodní a nivní organismy. V centru města převládá historická úprava jejích břehů s kamennými zdmi a náplavkami. Vedle toho má centrem Prahy projít další nadregionální biokoridor pro teplomilně doubravní společenstva. Jeho obnovení je místy silně limitováno intenzitou zastavění a řadou dopravních staveb, které je obtížné mimoúrovňově překonat.

ABSTRACT

Aim of this paper is to present problems with delimiting the territorial system of ecological stability in built-up areas of large cities. Prague as the largest and capital city of the Czech Republic was chosen as an example. The Vltava River, the longest watercourse in the country, flows through the central part of Prague and serves as a supra-regional ecological corridor for water and floodplain organisms. Its banks in the city centre are historically formed by stone walls and riversides. Moreover, another supra-regional ecological corridor for xerothermic oak forest should pass through the centre of Prague. In some places, recovery of that corridor is strongly limited by building density and by transport infrastructure, which is difficult to cross in separated levels.

ÚVOD

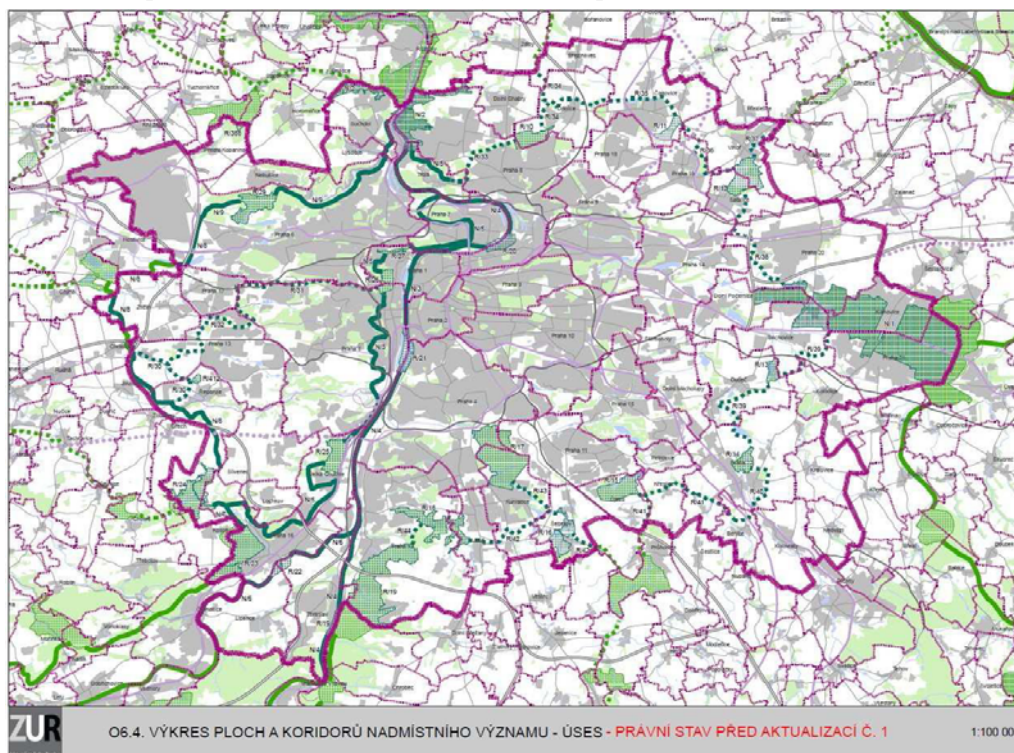
Územní systém ekologické stability (ÚSES) je po metodické stránce již od počátku připravován jako systémová záležitost určená zejména pro volnou (nezastavěnou) krajinu. Je to logické, když má být převažující snahou při jeho naplňování zachovat a doplňovat přírodě blízká společenstva organismů, respektive vytvářet předpoklady pro postupný vznik takových společenstev v územích zcela odpřírodněných. Ve volné (nezastavěné) krajině může samozřejmě takový proces probíhat snadněji než v krajině městské (urbanizované). Největší problémy pak lze očekávat v souvisle zastavěném území velkých měst. Příkladem takového území zvoleného pro účely tohoto příspěvku je Praha jako hlavní město České republiky, zejména její centrální část.

HISTORIE VYMEZOVÁNÍ ÚSES V PRAZE

ÚSES je v naší zemi záležitostí poměrně novou. Do české legislativy se dostal až prostřednictvím zákona České národní rady č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny a jeho prováděcí vyhlášky č. 395/1992 Sb. Následně byla ČR pokryta generely ÚSES zpracovávanými po jednotlivých tehdejších krajích. V Praze tento dokument pořizoval

Odbor životního prostředí (přechodně zvaný též Odbor ochrany prostředí) Magistrátu hl. m. Prahy. Zpracovatelem se stala firma Löw a spol., s.r.o. z Brna. Celý proces byl zakončen v roce 1994, kdy generel schválilo Zastupitelstvo hl. m. Prahy jako podklad pro územní plánování.

Útvar rozvoje hl. m. Prahy (ÚRM) následně generel využil při zpracování „Územního plánu sídelního útvaru hl. m. Prahy“ (ÚP), přičemž se snažil maximálně respektovat všechny navržené skladebné prvky bez ohledu na jejich polohu ve městě. Proces zpracování ÚP byl významně ovlivněn v roce 1996, kdy Ministerstvo pro místní rozvoj ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí pořídilo nový územně technický podklad (ÚTP) „Nadregionální a regionální ÚSES ČR“. Jmenovaný ÚTP totiž oproti pražskému generelu ÚSES zaváděl nový nadregionální biokoridor s teplomilnou doubravní osou procházející centrem Prahy, konkrétně ve svazích nad levým břehem Vltavy, kde se zpracovatelům ÚP nedařilo ve spojitě podobě vymezit ani biokoridor lokálního významu. Nadregionální biokoridor byl nicméně do ÚP zapracován i s vědomím výše zmíněných omezení, mimo jiné s ohledem na požadavky dotčených orgánů státní správy. ÚP schválilo Zastupitelstvo hl. m. Prahy na svém zasedání dne 9. 9. 1999 s právní účinností od 1. 1. 2000. S dílčími změnami a úpravami, které se místně dotkly i ÚSES, platí tento ÚP až dodnes.

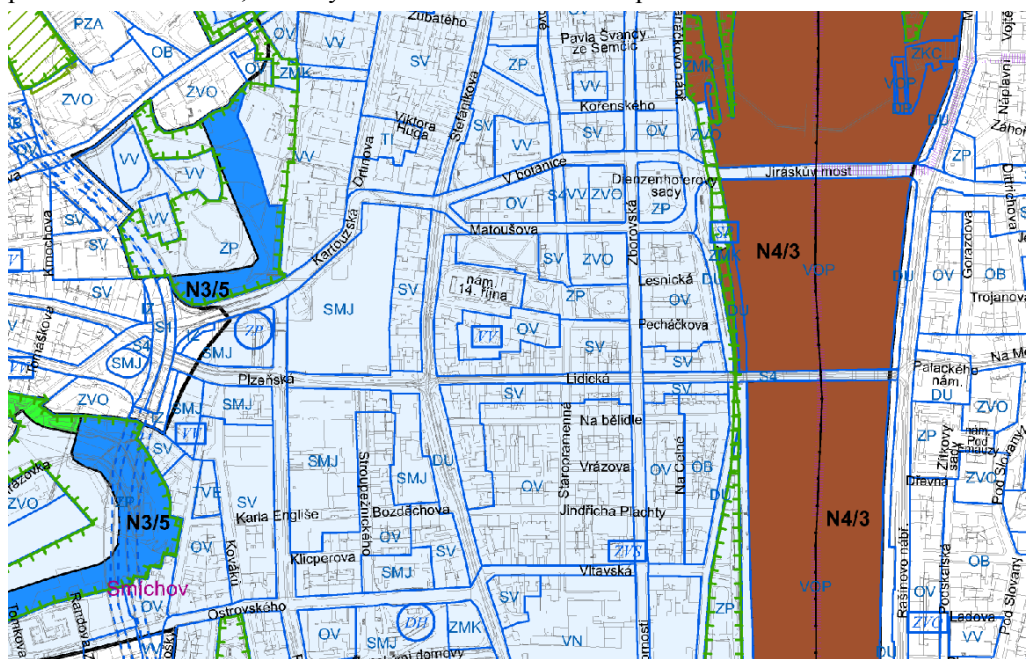
Obrázek č. 1 – výkres ÚSES v platných ZÚR hl. m. Prahy.

Koncepce nadregionálního a regionálního ÚSES na pražském území, převzatá z generelu a ÚTP a vyjádřená v ÚP byla následně potvrzena v rámci Zásad územního rozvoje hl. m. Prahy schválených stejným samosprávným orgánem města jako ÚP dne 17. 12. 2009, s právní účinností od 6. 1. 2010. ÚSES je zde vymezen schematicky v měřítku 1:100 000 (viz obrázek č. 1). Závaznými jsou vymezení jednotlivých biocenter a trasy

jednotlivých biokoridorů bez upřesnění šířkových parametrů. Stanovení speciálních regulativů pro systém ÚSES je ponechán nižší úrovni (tedy územnímu plánu).

VYMEZENÍ ÚSES V PLATNÉM ÚP

ÚSES je zobrazen plošně ve výkresu Územního systému ekologické stability, v měřítku 1:10 000, a to jako překryvná vrstva přes základní vrstvu funkčních ploch (viz obrázek č. 2). Přednostně byly pro jeho vymezení využity monofunkční plochy zeleně, v menší míře další plochy (například plochy pro rekreaci). Celý systém se člení jednak na biocentra, biokoridory a interakční prvky a dále hierarchicky na prvky nadregionální, regionální a lokální (místní). Vedle toho, kromě interakčních prvků, je pak ÚSES obrysově zobrazen i v dalších výkresech, například v tzv. hlavním výkresu (Plán využití ploch), jak je patrné z obrázku č. 3, či ve výkresu Podrobného členění ploch zeleně.

Obrázek č. 2 – výřez z výkresu ÚSES v platném ÚP (napravo je vodní osa vázaná na Vltavu, nalevo teplomilná doubravní osa).

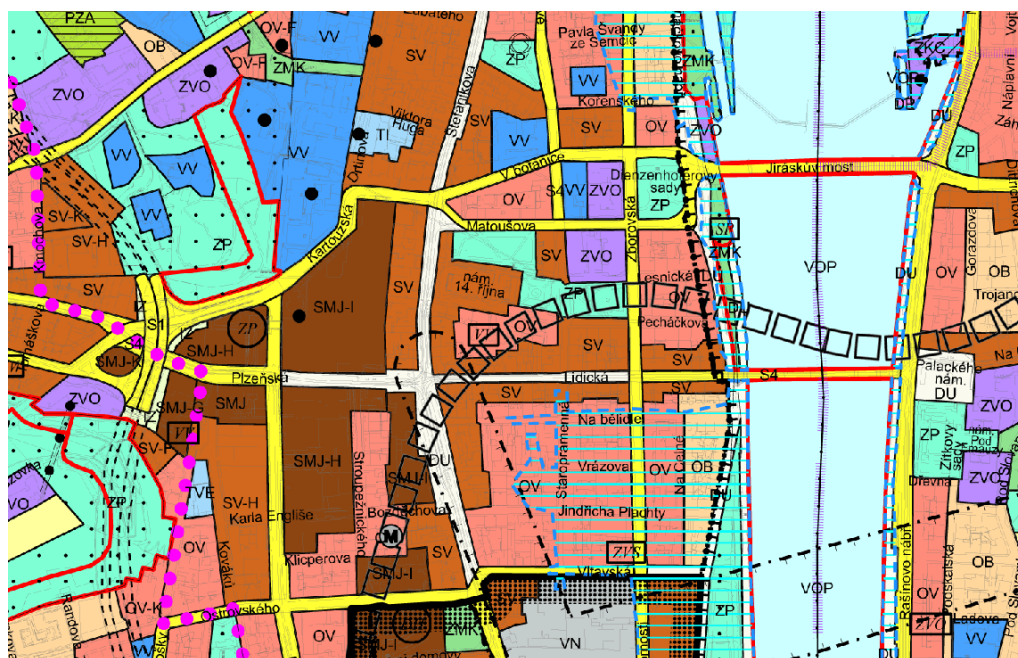
Biocentra a biokoridory jsou závazné a interakční prvky směrné (ve smyslu tehdejšího stavebního zákona). Oproti ZÚR již má ÚSES v ÚP vlastní regulativy, které zpřísňují regulativy pro dotčené funkční plochy a významně omezují možnost výstavby jen na nezbytnou míru, jak vyplývá z citace příslušné vyhlášky níže:

Oddíl 9

Územní systém ekologické stability

- (1) Na území města se nacházejí chráněné prvky nadregionálního, regionálního a lokálního (místního) územního systému ekologické stability (ÚSES).
- (2) Plochy pro ÚSES mohou být využívány pouze jako plochy zeleně a vodní plochy, a to i v rámci polyfunkčních území nebo monofunkčních ploch.
- (3) Umístování staveb v systému ÚSES je omezeno jen na příčné přechody inženýrských a dopravních staveb. Jiné umístění těchto staveb je výjimečně přípustné, a to pouze za

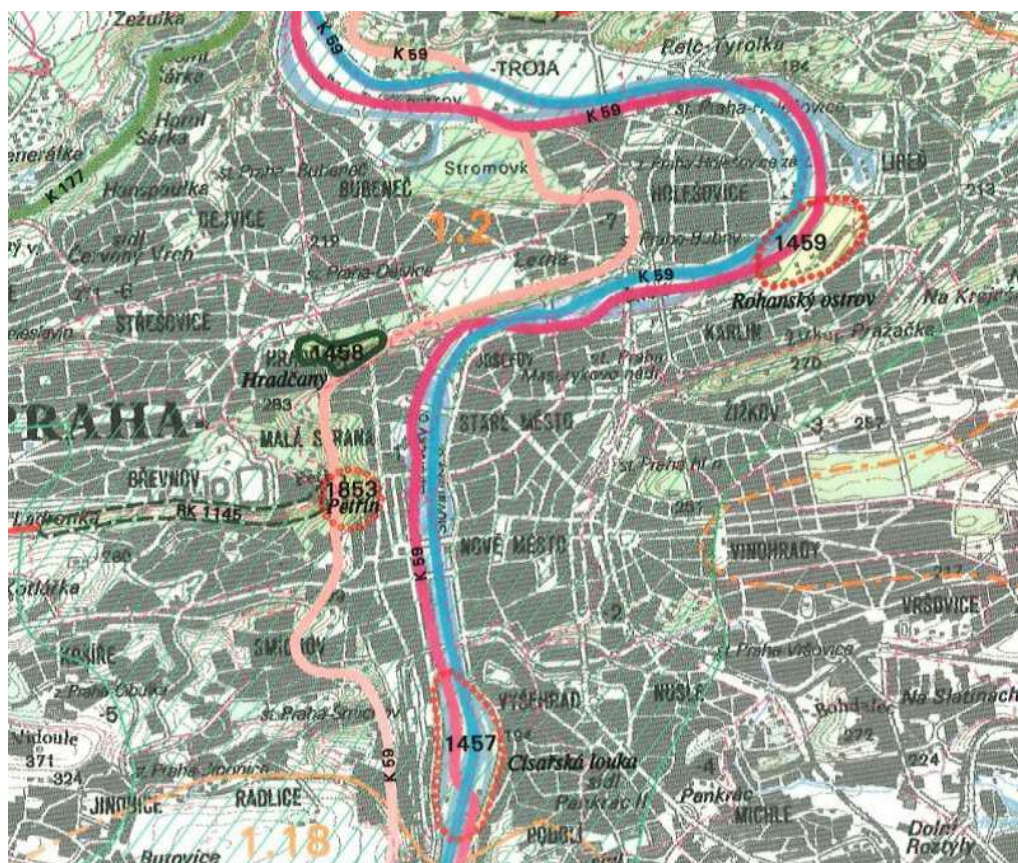
(4) Územní systém ekologické stability je vymezen ve výkresu č. 19. Biocentra a biokoridory jsou navíc znázorněny obrysovou čarou ve výkresu č. 4.

PROBLÉMY PŘI ZAPRACOVÁNÍ ÚTP DO ÚP

Problémy při vymezování vodní a nivní osy úzce souvisí s historickou úpravou vltavských břehů v podobě kamenných zdí a náplavek, které převládají na území Pražské památkové rezervace. Ukázku takové úpravy lze vidět na obrázku č. 5. Okolí řeky je až na výjimky zastavěno anebo zde vedou silniční komunikace mnohdy až těsně podél vlastního toku. Jedinými volnými plochami jsou části vltavských ostrovů. Proto tvůrci ÚP vymezili nadregionální biokoridor pouze vlastním tokem řeky a vložená biocentra umístili do vhodných partií ostrovů. Jedná se o severní polovinu Štřeleckého ostrova (viz obrázek č. 6) a oba cípy ostrova Štvanice. Zároveň však bylo nutno přihlédnout k faktu, že ostrovy jsou intenzivně využívány obyvateli nebo návštěvníky Prahy, a proto se nepočítá s přeměnou stávajících parkových úprav na přírodě blízké porosty. Situaci komplikuje i poloha

v záplavovém území Vltavy – z tohoto důvodu není možno uvažovat s výsadbou zapojených keřových porostů. Určité rezervy má Praha v těsném sousedství centra, a to na tzv. Císařské louce, respektive v prostoru bývalého Rohanského ostrova (uvažuje se s jeho obnovou a založením biocentra).

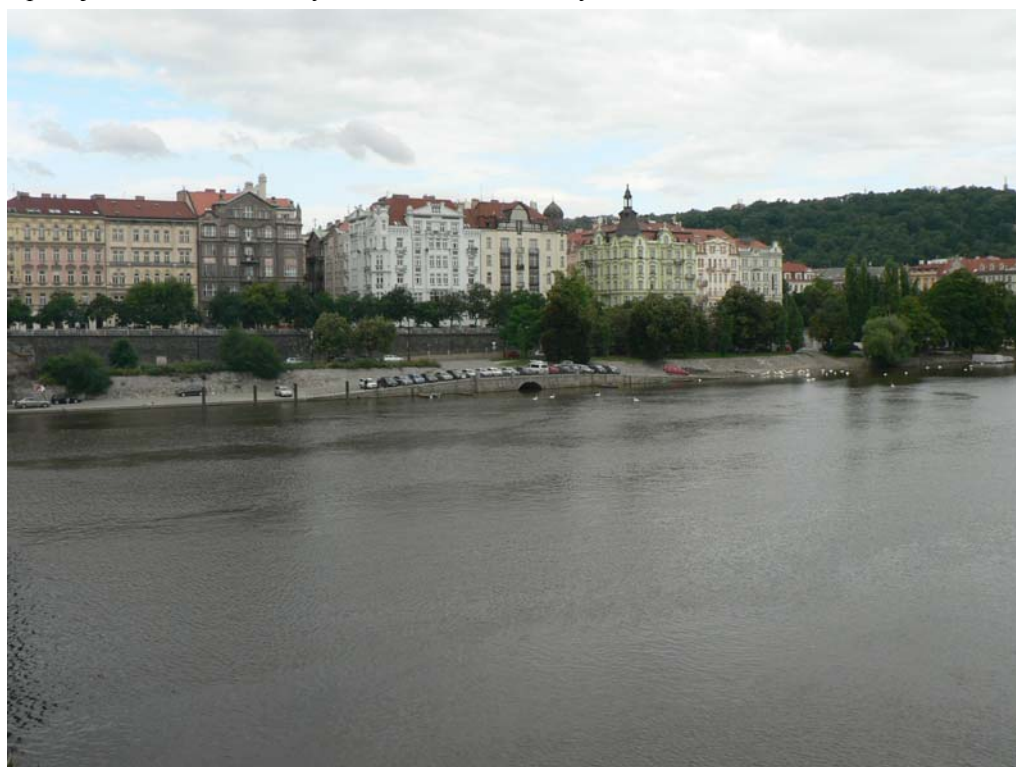

Obrázek č. 4 – výřez z ÚTP v centrální části Prahy.

Problémy související se zlepšením funkčnosti teplomilně doubravní osy nadregionálního biokoridoru jsou závažnějšího charakteru. Jeho obnovení je místy silně limitováno intenzitou zastavění a řadou dopravních staveb, které lze jen obtížně mimoúrovňově překonat. Délka takových přerušení vynucených stávající zástavbou někde dosahuje až stovky metrů. Příkladem může být třeba oblast Hradčan mezi Petřínem a Jelením příkopem (jde o vložené regionální biocentrum), kde bloky historických budov vytvářejí bariéru v délce cca 320 metrů (šikmý letecký pohled na tento úsek představuje obrázek č. 7). Přerušení podobné délky se nachází také na Smíchově, a to v podobě obytných budov mezi Pavím vrchem a Mrázovkou, v menším rozsahu lze podobnou situaci nalézt i na dalších místech.

Obtížně překročitelné až nepřekročitelné narušení spojitosti ÚSES vytvářejí také některé dopravní stavby. Zřejmě nejmarkantnější ukázkou tohoto představuje mimoúrovňová křižovatka mezi tzv. Městským okruhem a ulicí Plzeňskou na Praze 5. Nejenže se zde v podstatě v jednom bodě střetávají komunikace ze šesti stran, ale navíc jsou umístěny ve

dvou výškových úrovních, jak je dobře vidět na obrázku č. 8. Šířka tohoto významného dopravního uzlu se zátěžemi v řádu desítek tisíc vozidel (například po Městském okruhu zde projelo v běžný pracovní den roku 2012 více než 45 000 vozidel a sečteme-li ulice Plzeňskou a Vrchlického, které jsou na Smíchově jednosměrné, dostaneme se na počet okolo 41 000 vozidel) přesahuje 150 metrů a jeho zprůchodnění pro ÚSES (například formou biomostu) je proto pouze v hypotetické rovině. Pro úplnost je třeba dodat, že oba navazující úseky nadregionálního biokoridoru (vrch Mrázovka jižním směrem, park Sacré Coeur severním směrem) jsou relativně funkční, byť je zde určitý podíl nepůvodních dřevin a park je navíc intenzivně využíván okolními občany.

Obrázek č. 5 – typická úprava koryta Vltavy v centru Prahy (Rašínovo nábřeží).

Zajímavé téma, jemuž by se dala věnovat samostatná přednáška, představují biokoridory vázané na malé vodní toky. V pražském prostředí jsou jimi hlavně biokoridory lokálního (místního) významu, v menší míře i regionálního významu. Jako do jisté míry transparentní příklad byl pro tento příspěvek vybrán Botič. Tento potok pramení mimo Prahu, dlouho protéká volnou krajinou a jeho funkčnost je omezená především místními úpravami v centrech drobných obcí. Jinak jeho koryto v mnoha úsecích nedoznalo větších zásahů, a někde dokonce meandruje v původní stopě. První větší problémy nastávají v oblasti Záběhlic, kde se již nachází kompaktnější zástavba městského typu a Botič podtéká seřadovací železniční nádraží. Zatrubněné úseky se střídají s úseky odkrytými, avšak výrazně technicky upravenými (koryto je lichoběžníkového průřezu a výrazně zahloubené oproti okolnímu terénu, jeho boky jsou vydlážděné). Za biologicky v podstatě zcela nefunkční pak lze považovat Botič v jeho poslední části před vtokem do Vltavy,

protože protéká v zaklenuté podobě o délce cca 700 metrů, navíc pod městskými ulicemi (viz obrázek č. 9). Příslušný biokoridor lze není možno v ÚP vymezit ani formálně.

Obrázek č. 6 – podoba biocentra na Střeleckém ostrově před plánovanou rekonstrukcí v roce 2013.

ZÁVĚR

Jak už bylo uvedeno v úvodu, cílem tohoto příspěvku bylo poukázat, jaké problémy mohou nastat ve vymezování ÚSES v zastavěném území. Autor záměrně situaci nehodnotí, byť na výše popsané případy názor má. Rád by ale vyvolal odbornou diskusi na téma účelnosti navrhování ÚSES v intravilánu obcí a zároveň na téma kvality cílových porostů (vegetační prvky v zástavbě plní i další funkce, například funkci rekreační, místy také podléhají režimu památkové ochrany a snaha dosáhnout přírodě blízkého stavu porostů není reálná). Je toho přesvědčení, že je třeba se odděleně zabývat ÚSES vázaným na vodní toky a terestrickými prvky ÚSES. Považuje za potřebné promítnout odlišnosti „městského ÚSES“ do příslušných metodických materiálů.

Obrázek č. 8 – mimoúrovňová křižovatka Městského okruhu s ulicí Plzeňskou (pohled z parku Sacré Coeur k vrchu Mrázovka).

Obrázek č. 9 – vtok Botiče do zaklenutého úseku (Ostrčilovo náměstí).

LITERATURA A DALŠÍ POUŽITÉ ZDROJE INFORMACÍ

FOTOGRAFIE: archiv autora, obr. číslo 7 – Google Maps

LÖW, J. A SPOL.: Rukověť projektanta místního ÚSES. DOPLNĚK Brno, 1995.

MORAVEC, J., NEUHÄUSL, R. A KOL.: Přirozená vegetace území hl. m. Prahy a její rekonstrukční mapa. Academia Praha, 1991.

NÁVOD NA UŽÍVÁNÍ ÚTP REGIONÁLNÍCH A NADREGIONÁLNÍCH ÚSES ČR: MMR ČR, ÚÚR, 1998.

ORTOFOTOMAPY: Útvar rozvoje hl. m. Prahy.

ÚZEMNĚ TECHNICKÝ PODKLAD NADREGIONÁLNÍ A REGIONÁLNÍ ÚSES ČR: MMR ČR, 2006.

ÚZEMNÍ PLÁN SÍDELNÍHO ÚTVARU HL. M. PRAHY (ve znění pozdějších změn a úprav): Útvar rozvoje hl. m. Prahy, 1999.

ZÁSADY ÚZEMNÍHO ROZVOJE HL. M. PRAHY: Útvar rozvoje hl. m. Prahy, 2009.